

ارتقای مهارت های روانی اجتماعی دانش آموزان

بیان مسئله

یکی از کارکردهای مهم وزارت آموزش و پرورش، رشد مهارت‌های اجتماعی در چارچوب ساحت تربیت اجتماعی به عنوان بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی می‌باشد. ارتقای سلامت روانی و مهارت‌های اجتماعی شهروندان، زمینه سازگسترش احساس رضایت عمومی از زندگی، بسط تعاملات اجتماعی سازنده، رشد اعتماد عمومی و مشارکت همه جانبه اجتماعی می‌شود. اگر جامعه‌ای در صدد است تا مسیر توسعه و پیشرفت را به شایستگی طی کند و به آرمان‌های خود برسد، لازمه آن داشتن شهروندانی با نشاط و شاداب و دارای سلامت روانی و برخوردار از مهارت‌ها و شایستگی‌های اجتماعی است که با روحیه ای سرشار از امید در مقابل چالش‌های پیش رو، انتخاب آگاهانه و مبتنی بر شناخت درست داشته باشند.

سیر تحولات و پیچیدگی‌ها، در جامعه کنونی و تغییرات سریع اجتماعی- فرهنگی، تغییر ساختار خانواده، شبکه گسترده و پیچیده ارتباطات و فناوری اطلاعات، گستردگی و هجوم منابع اطلاعاتی، باعث شده است تا نوجوانان براساس ویژگی‌های رشدی خود، آسیب‌پذیری بیشتری داشته و در معرض آسیب‌هایی چون اعتیاد به مواد مخدر، رفتارهای پرخطر و بزه‌کاری قرار بگیرند گزارش‌ها و شواهد عینی نشان می‌دهد دلیل اصلی این مخاطرات، فقدان مهارت‌های لازم برای مواجهه با آسیب‌ها و مخاطرات می‌باشد و کودکان و نوجوانان، اولین قربانیان این آسیب‌ها می‌باشند. به ویژه آنکه دشمنان، فرصت طلبان و سوءاستفاده کنندگان نیز دانش‌آموزان را مخاطبان برنامه‌های شوم خود قراردادده و برای آسیب‌دیدگی فزونتر آنها، سرمایه‌گذاری کرده‌اند. بنابراین ضرورت ایجاد می‌کند زمینه برای ارتقای توانمندی‌های روانی - اجتماعی در قالب آموزش‌های ارتقایی منسجم و مداخلات درمانی و حمایتی هدفمند مدارس مهیا گردد و آموزش و پرورش با استفاده از تمام ظرفیت‌ها و امکانات خود از جمله ظرفیت برنامه‌ها و کتاب‌های درسی، فعالیت‌های تربیتی، فرهنگی، هنری، ورزشی، اردویی و ... برای ارتقای سلامت روانی و افزایش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان و در نهایت ایجاد نشاط و شادابی در آن‌ها برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری نماید.

لذا بسته تحولی ارتقای مهارت‌های روانی- اجتماعی دانش‌آموزان با استقرار "نظام مراقبت اجتماعی دانش‌آموزان (نماد)" و نقش‌پذیری دانش‌آموزان با راه اندازی "کانون یاریگران زندگی" به عنوان راه حل کاهش و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، مراقبت در برابر رفتارهای پرخطر و تحقق اهداف تربیت اجتماعی براساس رویکرد پیشگیری رشدمدار و لحاظ نمودن ویژگی‌های رشد و تکامل یکپارچه دانش‌آموزان، تدوین و در دستور کار قرار گرفته است.

اهمیت و ضرورت

براساس نتایج ارزیابی های صورت گرفته مبتنی بر داده های "آزمون غربالگری سلامت روانی- رفتاری و گزارش مراکز و هسته های مشاوره و خدمات روان شناختی کشور"، در حوزه سلامت روان با رویکرد مثبت و منفی (مشمول بر خرده مقیاس های خوش بینی، امید، نشاط و عزت نفس و افسردگی، اضطراب، خشم و رفتارهای پرخطر)، حدود یک سوم دانش آموزان در معرض خطر و نیازمند انجام اقدامات فوری و تخصصی می باشند. متأسفانه در مقایسه جنسیت باید گفت: دختران بیشتر از پسران در معرض آسیب دیدگی قرار دارند و نیازمند مداخله جدی تری هستند، نتایج ارزیابی های صورت گرفته مبتنی بر داده های "سامانه پایش و آسیب های اجتماعی دانش آموزان" و تحلیل کلی روند آن ها، حاکی از آن است:

- داده های میدانی در یک بازه زمانی شش ساله نشان می دهد که فراوانی دانش آموزان در معرض خطر، از ۱۸۷/۰۰۰ در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲، به حدود ۲,۵۰۰,۰۰۰ در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ رسیده است که نشان دهنده رشد حدود ۱۰ برابری میزان خطرپذیری دانش آموزان (با رشد سالانه حدود ۱/۵ درصد) می باشد.
- بر اساس آخرین برآوردها، ۱۰ تا ۲۰ درصد دانش آموزان کشور، در معرض خطر هستند. ۵ تا ۱۰ درصد از دانش آموزان پرخطر بوده و ۱ تا ۲ درصد نیز از موارد فوریت های اجتماعی می باشند.
- هر ساله حدود ۱۴۰۰ دانش آموزان، در معرض خطر خودکشی هستند که نزدیک به ۵۰۰ نفر از این جمع، دست به خودکشی می زنند. بطوری که در سال ۱۳۹۸، ۹۶ مورد خودکشی منجر به فوت در بین دانش آموزان گزارش شده است. این وضعیت به گونه ای است که در طی سه سال گذشته، خودکشی، همواره یکی از سه خطر اول تهدیدکننده دانش آموزان در زمینه رفتارهای پرخطر بوده است.
- خشونت، رتبه بالایی در بین رفتارهای پرخطر دانش آموزان دارد. به گونه ای که بطور میانگین، همواره رتبه اول را در بین خطرپذیری دانش آموزان دارد.
- روند رفتارهای پرخطر کودکان و نوجوانان در آینده به سمت افزایش اختلالات بهداشت روان، تشدید انحرافات اخلاقی، مصرف مواد مخدر، خشونت و خودکشی، پیش خواهد رفت. بنابراین ارتقای مهارت های روانی-اجتماعی دانش آموزان یکی از مهمترین راهبردهای پیشگیری و کاهش آسیب های اجتماعی است که با سرمایه گذاری اندک می توان به دستاوردهای بزرگ دست یافت و از هزینه های سنگین درمان، جلوگیری کرد.

مستندات برنامه (قانونی، پژوهشی، راهکارها و برنامه‌های زیرنظام‌ها)

- توصیه هفتم و دوم از بیانیه گام دوم انقلاب توسط مقام معظم رهبری (در خصوص سبک زندگی، معنویت و اخلاق)
- راهکار ۳-۷، ۳-۸ و ۱-۷ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
- برنامه درسی ملی بند ۳-۳ و زیر نظام راهبری و مدیریت تربیتی
- سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر و سند جامع پیشگیری از اعتیاد در ظرفیت‌سازی برای توسعه کمی و کیفی برنامه‌ها و خدمات پیشگیرانه در مدارس کشور

فعالیت اول: نظام مراقبت اجتماعی دانش‌آموزان (نماد)

این برنامه مجموعه‌ای نظام‌یافته از خدمات و برنامه‌ها شامل غربالگری، آموزش و توانمندسازی، و حمایت‌های روانی و اجتماعی دانش‌آموزان در برابر رفتارهای پرخطر، آسیب‌های اجتماعی و جرائم از طریق مداخله به موقع و مؤثر از دوره پیش‌دبستانی تا پایان متوسطه دوم می‌باشد که در چند فاز و با مشارکت ۱۴ دستگاه با محوریت آموزش و پرورش اجرا می‌گردد.

اهداف

اهداف کیفی:

- استقرار نظام جامع مراقبت اجتماعی برای دانش‌آموزان از طریق مشارکت بین بخشی
- گسترش آموزش‌های رشد‌مدار در جهت پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی
- ایجاد نظام شناسایی دانش‌آموزان آسیب‌پذیر و آسیب‌دیده
- طراحی و توسعه مداخلات مؤثر حمایتی و توانمندسازی برای دانش‌آموزان از طریق استقرار نظام ارجاع مناسب ارائه خدمات و حمایت به دانش‌آموزان
- هم‌افزایی منابع و برنامه‌های نهادها و دستگاه‌های حوزه امور اجتماعی و بسیج ظرفیت مشارکت مردمی و خیریه

اهداف کمی:

عناوین خدمات	ارائه خدمات ارتقایی به دانش آموزان / والدین / کارکنان		انجام غربالگری پایه		انجام شناسایی نشانگان محور و اورژانسی در مدارس		خدمات تخصصی و مداخله‌ای		خدمات مددکاری و معاضدتی
	دانش آموزان تحت پوشش	مدارس تحت پوشش	دانش آموزان تحت پوشش	مدارس تحت پوشش	دانش آموزان تحت پوشش	مدارس تحت پوشش	دانش آموزان تحت پوشش	مدارس تحت پوشش	مدارس تحت پوشش
فاز اول سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸	۱,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۷۸	۱,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۷۸	کل دانش آموزان	۱۰۵,۰۰۰	کل دانش آموزان	۱۰۵,۰۰۰	۱۰۵,۰۰۰
فاز دوم سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹	۳,۰۰۰,۰۰۰	۱۳,۴۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۱۳,۴۰۰	کل دانش آموزان	۱۰۵,۰۰۰	کل دانش آموزان	۱۰۵,۰۰۰	۱۰۵,۰۰۰
فاز سوم سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰	۵,۰۰۰,۰۰۰	۳۰,۰۰۰	۵,۰۰۰,۰۰۰	۳۰,۰۰۰	کل دانش آموزان	۱۰۵,۰۰۰	کل دانش آموزان	۱۰۵,۰۰۰	۱۰۵,۰۰۰

خروجی و آثار مورد انتظار

- کاهش آسیب‌های روانی - اجتماعی
- ارتقای توانمندی‌های روانی - اجتماعی و سلامت روان دانش آموزان و در نتیجه ارتقای نشاط و شادابی در جامعه
- دسترسی مطلوب دانش آموزان به خدمات ارتقایی و تخصصی

دوره تحصیلی مربوط

پوشش جمعیت دانش‌آموزی (۱,۰۰۰,۰۰۰ نفر به صورت پوشش ۱۰۰ درصدی در فاز دوم) در تمام دوره‌های تحصیلی بر اساس غربالگری پایه، شناسایی و تشخیص نشانگان محور و اورژانسی در چارچوب سامانه همگام با پوشش تمام دانش‌آموزان کشور

فرایند و مراحل اجرایی

- آموزش ارتقایی و پیشگیرانه برای مجریان طرح و کارکنان مدرسه و والدین

- آموزش ارتقایی و پیشگیرانه برای تمامی دانش آموزان مدرسه
- اجرای همزمان آزمون‌های غربالگری پایه، چک‌لیست‌ها از طریق سامانه همگام (بخش سامانه جامع مشاوره)
- اجرای شناسایی (نشانگان محور واورژانسی) برای دانش‌آموزان در معرض خطر در مدرسه (توسط مشاور یا مربی منتخب)
- مداخله مختصر مدرسه برای دانش‌آموزان شناسایی شده
- ارجاع دانش‌آموزان شناسایی شده به کمیته نماد منطقه جهت ارجاع درون دستگاهی (هسته‌های مشاوره و مراکز مشاوره و خدمات روان‌شناختی منطقه‌ای و استانی) و ارجاع برون دستگاهی (دستگاه‌های همکار مانند وزارت بهداشت، بهزیستی) از طریق سامانه همگام (بخش سامانه جامع مشاوره)
- ارائه خدمات (تشخیص درمان تخصصی مشاوره‌ای و روان‌شناختی)، مددکاری و حمایتی، معاضدت‌های انتظامی و قضایی درون و برون‌دستگاهی به دانش‌آموزان ارجاع شده
- بازگشت به مدرسه برای انجام مراقبت، پایش و پیگیری دوره‌ای دانش‌آموزان

مسیر اجرایی طرح نماد

عوامل سهم و مؤثر و تعیین سهم و نقش آن‌ها

- ایجاد ساختار منسجم در (قالب دبیرخانه برنامه، دفتر مرکزی نماد و گروه‌های تخصصی در سطح ستاد و میز استانی و منطقه‌ای نماد) به‌منظور به اشتراک‌گذاری منابع و ظرفیت‌های مشترک بین ۱۴ دستگاه (آموزش و پرورش، وزارت کشور، قوه قضائیه، سازمان برنامه و بودجه، کمیته امداد امام خمینی (ره)، نیروی انتظامی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان بهزیستی، وزارت تعاون و ...)
- تأمین خدمات درمانی، حمایتی و مددکاری، معاضدتی و حمایت‌های قضایی برای دانش‌آموزان
- ایجاد نظام شناسایی و پیاده‌سازی نظام جامع غربالگری تشخیص و درمان به منظور تقویت عوامل محافظت‌کننده و دیده‌بانی عوامل خطر
- استقرار سامانه جامع مشاوره (نماد) به عنوان بخشی از سامانه همگام آموزش و پرورش و بهره‌گیری از آن در فرایند برنامه نماد

منابع و اعتبارات مورد نیاز

منابع و اعتبارات مورد نیاز طرح از محل اعتبارات آموزش و پرورش و با مشارکت سایر دستگاه‌های ذی‌ربط، تأمین خواهد شد که در گام اول به ۴۲۰ میلیارد ریال اعتبار نیاز می‌باشد. در صورت تأمین اعتبار، بسته در نظر گرفته شده به طور کامل اجرا خواهد شد (غربالگری، آموزش، ارجاع و مداخله از طریق غربالگری پایه‌محور، نشانگان‌محور و اورژانسی) و در صورت عدم تأمین اعتبار، برنامه در تعدادی از مدارس به صورت کامل (۶۵۰۰ مدرسه) و در سایر مدارس بخشی از بسته با توجه به اولویت اجرا می‌گردد. (خدمات اورژانسی)

فعالیت دوم: یاریگران زندگی

مقدمه

«کانون یاریگران زندگی» با هدف استفاده از ظرفیت همه تشکل‌ها و آموزش و مشارکت هم‌تایان و همسالان شکل گرفته و می‌تواند نهضتی فرهنگی برای ارتقاء مهارت‌های دانش‌آموزان و در نتیجه ارتقاء سلامت روانی اجتماعی و کاهش آسیب‌های اجتماعی و پیشگیری از اعتیاد ایجاد نماید.

اهداف

اهداف کمی:

عنوان اقدامات	شاخص	فاز اول سال تحصیلی ۱۳۹۸-۹۹	فاز دوم سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰	فاز سوم سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱
راه اندازی کانون یاریگران زندگی در مدارس (تمامی دوره تحصیلی)	مدرسه	۲۰ درصد مدارس	۶۰ درصد مدارس	۱۰۰ درصد مدارس
عضوگیری فعال کانون یاریگران زندگی از میان دانش آموزان	۵۰ نفر دانش آموز به ازای هر مدرسه / کانون	۱/۰۰۰/۰۰۰	۳/۰۰۰/۰۰۰	۵/۰۰۰/۰۰۰
برگزاری کارگاه‌های آموزشی	یک دوره به ازای هر ۱۰ کانون / مدرسه	۲۰۰۰	۶۰۰۰	۱۰۰۰۰
شبکه‌سازی کانون یاریگران زندگی در مدارس	شبکه	۳۳	۳۳	۳۳
آموزش‌های مهارتی دانش آموزان عضو کانون	یک دوره به ازای هر منطقه	۷۵۰	۷۵۰	۷۵۰

اهداف کیفی:

- هم‌افزایی ظرفیت‌های مدارس کشور به ویژه تشکلهای رسمی و غیررسمی فعال، برای پیشگیری، کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه اعتیاد در مدارس و جامعه دانش‌آموزی کشور
- ترویج و ساماندهی فعالیت‌های داوطلبانه، مشارکتی و جامعه‌محور در زمینه پیشگیری اولیه از آسیب‌های اجتماعی به ویژه اعتیاد در بین دانش‌آموزان، والدین و کارکنان
- توانمندسازی کمی و کیفی گروه‌ها و تشکلهای دانش‌آموزی برای مبارزه با آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه اعتیاد در مدارس
- آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی مستمر و هدفمند به‌منظور پرهیز و انزجار از مواد مخدر و ترویج الگوها و رفتارهای سالم در جامعه دانش‌آموزی کشور
- خروجی و آثار مورد انتظار
- توانمندسازی تشکلهای دانش‌آموزی جهت مبارزه با آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه اعتیاد در مدارس
- کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه اعتیاد در مدارس

دوره تحصیلی مربوط

تمام دوره‌های تحصیلی در مناطق روستایی و شهری به‌صورت مرحله‌ای در طی چند مرحله اجرایی مشمول طرح خواهد شد.

فرایند و مراحل اجرایی

- ابلاغ دستورالعمل به مناطق تابعه، تعیین مدارس مجری، برگزاری جلسه هماهنگی در سطح استان‌ها، آغاز تشکیل کانون در مدارس منتخب در ۲۰٪ مدارس کشور در فاز اول و عضوگیری کانون
- ظرفیت‌سازی برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای کانون‌ها در سطح مناطق و مدارس، توانمندسازی دانش‌آموزان، والدین و کارکنان در مدارس مجری طرح، حمایت از فعالیت‌های کانون یاریگران زندگی در مناطق و مدارس
- شبکه‌سازی راه‌اندازی سامانه وب‌سایت کانون یاریگران زندگی در استان، تشکیل بانک اطلاعات کانون یاریگران زندگی در استان، برگزاری جلسات قطبی و منطقه‌ای کانون یاریگران زندگی

- هویت بخشی طراحی و اعطاء کارت عضویت کانون یاریگران زندگی، اهدای کلاه و حمایل کانون یاریگران زندگی، اختصاص فضای اداری مناسب در استان و مناطق تابعه جهت برگزاری جلسات فعالیت‌های ستاد اعضای کانون یاریگران زندگی
- ترویج برگزاری نمایشگاه و جشنواره دستاوردهای کانون یاریگران زندگی در سطح استانی، منطقه‌ای و ملی * تجلیل از برترین کانون یاریگران زندگی در قالب جشنواره نوجوان سالم، برگزاری همایش ملی استانی کانون یاریگران زندگی، مستندسازی و انتشار دستاوردهای کانون یاریگران زندگی

عوامل سهیم و مؤثر و تعیین سهم و نقش آن‌ها

الف) برون بخشی: ستاد مبارزه با مواد مخدر / کمیسیون فرهنگی اجتماعی شورای اسلامی
 ب) درون بخشی: ظرفیت سازمان دانش آموزی / تشکل‌های دانش آموزی در مدارس / شورای دانش آموزی / ظرفیت اداره کل فرهنگی و هنری (کانون‌های فرهنگی تربیتی) / مشاوران / دبیران / معلمان / مدیران / کارکنان مدارس

منابع و اعتبارات مورد نیاز

سال تحصیلی	۱۳۹۸-۹۹	۱۳۹۹-۴۰۰	۱۴۰۰-۱۴۰۱
اعتبار پیش‌بینی شده (میلیارد ریال)	۳۰۰	۶۰۰	۱۲۰
اعتبار محقق شده (میلیارد ریال)	۱۴۰	-	-

شاخص‌های پایش و ارزشیابی

- سنجش شاخص‌های عملکردی براساس میزان دستیابی به اهداف اجرایی کوتاه مدت و اثربخش:
- تعداد دانش‌آموزان، معلمان، کارکنان و والدین و مدارس تحت پوشش مداخلات ارتقایی (آموزش‌های ارتقایی و پیشگیرانه) در سامانه نماد
  - تعداد کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی و کیفیت اجرای آموزش‌های برگزار شده برای مشاوران و مربیان منتخب مدارس مدارس تحت پوشش نماد
  - میزان کیفیت اجرای مداخلات حمایتی (مددکاری) و معاضدتی در سامانه نماد
  - تعداد دانش‌آموزان و مدارس تحت پوشش فعالیت کانون یاریگران زندگی

- تعداد دوره‌های آموزشی اجرا شده برای دانش‌آموزان و مربیان عضو کانون یاریگران زندگی
- تعداد و میزان کیفیت برگزاری نمایشگاه‌ها و جشنواره دستاوردهای کانون یاریگران زندگی
- میزان کاهش آسیب‌های روانی- اجتماعی، ارتقای توانمندی‌های روانی - اجتماعی و سلامت روان دانش‌آموزان و دسترسی مطلوب آنان به خدمات ارتقایی و تخصصی

